

MAGYAROK A SPANYOL IDEGENLÉGIÓBAN*

A mai Nyugat-Szahara (először Rio de Oro, majd Spanyol-Szahara) és a Spanyol Idegenlégió sokáig annyira összetartozott, hogy ha az egyiket említették, akkor – akár kimondatlanul – a másikra is gondoltak egyúttal. A Légió Spanyolország egyik hatékony eszközeként szolgált az afrikai gyarmatok megvédelmezésében, és a francia idegenlégióhoz hasonlóan az állomány egy jelentős része ide is külföldről érkezett. Több forrás jelzi, hogy magyarok is szolgáltak a szervezetben, ha nem is túl nagy létszámban. A történészek körében ismert tény, hogy az 1900-as évek elejétől több magyar katona – sokan eredeti rangjuk megtartásával – hosszabb-rövidebb időre még a spanyol hadseregben is alkalmazást nyert. Azt azonban kevesebben tudják, hogy a spanyol polgárháborúban a magyarok nemcsak a köztársasági erők oldalán, de a francoisták soraiban is harcoltak. A magyar légionáriusok szerepe a polgárháborúban azért is fontos, mert a magyar történészek eddig elsősorban a köztársasági erők oldalán harcolt magyar önkéntesek tevékenységével kapcsolatos eseményeket kutatták,¹ míg az „ellenforradalmi oldalon” szolgálók tevékenységét tagadták vagy marginalizálták.² A második világháború után Magyarországról elmenekült katonák által létrehozott Magyar Harcosok Bajtársi Közössége igen jó kapcsolatot ápolt a Franco tábornok által vezetett Spanyolországgal, így a spanyol hadsereg és a titkosszolgálat különböző szervezeteivel is. Ennek következtében 1953–1954-ben az MHBK megszervezte, hogy magyar tisztek szerezhessenek gyakorlatot a Spanyol Idegenlégióban. Tanulmányomban ezeket az eseményeket kívánom feldolgozni.

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíj keretében készült.

¹ Fontosabb írások a spanyol polgárháborúban szolgált magyarokkal kapcsolatosan: *Harsányi Iván*: A spanyol polgárháború és magyar önkéntesei, Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége. Bp. 1996.; *Üő*: A Franco-diktatúra születése (1938–1939). Bp. 1988.; *Gergely Imre*: Magyarok a spanyol néppel 1936–1939. Bp. 1977.; *Molnár István*: Magyar önkéntesek a spanyol nép szabadságharcában. Bp. 1959.; *Györkei Jenő*: A spanyolországi nemzetközi brigádok megalakulásának 40. évfordulójára. *Hadtörténelmi Közlemények* 23. (1976) 3. sz. 469–494.; *Üő*: Magyar önkéntesek a spanyol polgárháborúban. Bp. 1977.; *Üő*: Spanyol földön a szabadságért. Bp. 1963.

² A kutatásom során kapcsolatba kerültem Harsányi Iván professzorral is, aki évtizedeken keresztül foglakozott a spanyol polgárháborúban való magyar részvétellel. Személyes beszélgetésünk során elmondta, hogy szerinte csak két tartalékos állományú magyar katona csatlakozott a köztársaságiak ellen harcoló erökhöz, valamint azt, hogy egy visszaemlékezés szerint az egyik magyar – egy pilóta – tényleges tevékenységet nem folytatott, de elvárta a szállodaköltségeinek kifizetését. A professzor úr meglepődött, amikor az Állambiztonsági Levéltár, valamint más levéltárak dokumentumai és egyéb bizonyítékok alapján egyértelművé vált, hogy mégis harcoltak magyarok – bár sokkal kisebb számban, mint a köztársaságiak oldalán – a francoista csapatok soraiban. (Erről először lásd *Besenyő János*: A Spanyol Idegenlégió magyar katonái. *BBC History* 8. (2018) 4. sz. 79–83.)

A Légió

A Spanyol Idegenlégio elődjét, a Légiót 1835. június 28-án hozták létre a korábban a Francia Idegenlégioiban szolgált önkéntesekből. Az alakulat elsődleges feladata Izabella királynő támogatása volt az 1833–1840 között zajló első karlista háborúban. A feladatát betöltő és rendkívül nagy veszteséget szenvedő szervezetet 1838. december 8-án feloszlatták. A Spanyol Idegenlégio (Tercio de Extranjeros)³ létrehozását már 1919-ben elhatározta a spanyol katonai vezetés, de csak 1920. január 28-án királyi dekrétummal hozta létre az akkori spanyol király, XII. Alfonz. A Tercio a spanyol gyalogság harci formációja volt a 16. század második harmadától a 17. század közepéig. A szó jelentése, „harmad” onnan ered, hogy a tercio kezdetben a mindenkori teljes gyalogság egyharmadát foglalta magában. A tercio jelentősége az volt, hogy elsőként egyesítette a szálfegyverrel és a tűzfegyverrel felszerelt gyalogságot egyazon alakulatban. A tercio mint önálló taktikai egység körülbelül egy ezrednyi erőt (háromezer főt) jelentett. Tíz századra tagozódott, közülük nyolc kétszáz pikásból, száz arkebuzírból (a muskétánál könnyebb kánócos löfegyvert használó gyalogos) és húsz muskétásból állt. Ez a fajta egység biztosította majd egy évszázadon keresztül a spanyol gyalogság verhetetlenségét.

A Spanyol Idegenlégio (a továbbiakban: Légio) létrehozása mögött az a terv állt, hogy az afrikai hadszíntéren sikertelenül tevékenykedő, gyengén kiképzett, nagy veszteségeket szenvedő, főként sorozott állományból álló egységeket jól kiképzett, „hivatalos” katonákkal váltsák fel.⁴ Azt remélték, hogy a francia mintára létrehozott spanyol katonai egység legalább annyira sikeres lesz majd, mint a Francia Idegenlégio. A Légio az akkori hadügyminiszter José Villalba Riquelme alárendeltségébe került, az első parancsnokának José Millán-Astray Terreros alezredest nevezték ki, aki már 1920 első felében el is kezdte az első zászlóalj (bandera) felállítását Ceutában. A spanyol tábournoki kar és az anyaországban állomásozó tisztek egy része ugyan ellenezte a Légio felállítását, az új parancsnokot azonban ez nem zavarta és a biztos uralkodói támogatás tudatában rövid időn belül még további négy zászlóaljat állított föl,⁵ amelyeket főként spanyolokkal, a korábbi latin-amerikai spanyol gyarmatokról (például Kubából) származókkal, illetve kisebb számban külföldi állampolgárokkal töltötték fel. 1921-ig csak három zászlóaljból állt a Légio, de a rif háború (1920–1926) következményeképpen – amelyben szinte egyedüliként mutatott fel győzelmeket a Légio – további két zászlóalj felállítására kapott lehetőséget. Az idegeneket ekkor egy kínai, három japán, egy német, egy osztrák, egy olasz, két

³ Szabó József: Hadtudományi lexikon. Bp. 1995. 1319.

⁴ José E. Alvarez: The Betrothed of Death: The Spanish Foreign Legion During the Rif Rebellion, 1920–1927. Westport 2001. 13.

⁵ Uo. 59.

francia, négy portugál, egy máltai, egy belga, egy orosz herceg és egy New Yorkból származó fekete-afrikai légiós képviselte.⁶ Szentmiklósy Jenő, Barcelonába akkreditált magyar konzul 1921-ben az egyik jelentésében hasonlóképpen nyilatkozott a Légió összetételéről: „Még a katalánok és a baszkok is, akik a madridi kormánnyal szemben rendszerint ellenzéki álláspontot szoktak elfoglalni, de sőt a szocialisták is, akik a marokkói protektorátus eszméjét kezdettől fogva elvetették és annak mielőbbi teljes feladását a legújabb időkig követelték – még ezek is nemcsak hogy nem fejtene ki semminemű ellenállást, hanem a maguk részéről is igen nagy számban adtak kontingenst az idegen légiónak nevezett csapatok létszámának az emeléséhez. Az »idegen légió« ugyanis távolról sem áll tisztán »idegenekből«, hanem túlnyomó nagy részben spanyol és elég nagy számban Argentínából és Kubából idejött testvér-nemzetbeli önkéntesekből.”⁷

A zászlóaljok egy parancsnoki századból, két lövész századból és egy géppuskás századból álltak. A Légió első bázisát Ceutában hozták létre, mivel a szervezetet elsődlegesen a spanyol-afrikai területeken, gyarmatokon alkalmazták, az első bevetésre pedig Spanyol Észak-Afrikában, a rif háborúban került sor. A háborúban való helytállásuk miatt kapta meg az egység a Marokkói Tercio (Tercio de Marruecos) nevet, de a háború végére már csak Tercionak nevezték őket, s ekkorra már a spanyol hadsereg egyik legjobban kiképzett, felszerelt, ellátott és legelismertebb alakulatának számított. A világ ekkor ismerhette meg a későbbi spanyol államfő, Francisco Franco Bahamonda nevét, aki maga is részt vett a Légió létrehozásában, az első zászlóalj parancsnokaként pedig a rif háború szinte minden csatájában részt vett és személyesen is nagy szerepe volt Abdel Krím legyőzésében, majd a légióparancsnok helyettese lett. A Légió Juan Yagüe alezredes vezetésével igen komoly szerepet játszott a spanyol polgárháborúban (1936–1939) is, ahol a köztársasági kormány ellen fellázadó Franco tábornok oldalán harcolt a marokkói alakulatokkal együtt.

A második világháborúban a Légió több egysége vett részt a németek számára átengedett „kék divízió” állományában, ahol további harci tapasztalatokra tettek szert. A világháború után azonban jött a keserű pohár. A spanyolok semlegesként elkerülték ugyan a felelősségre vonást, a francoista rezsim azonban elszigetelődött és egymás után kezdte elveszíteni az afrikai gyarmatait. Először Spanyol-Marokkót 1956-ban, így a Légió itt állomásozó egységei Ifnibe, Ceutába, Mellilába, illetve Spanyol-Szaharába kerültek át. Az elkövetkezendő években az alakulat katonái a spanyolok 1976-os kivonulásáig minden helyi csatában részt vettek.

⁶ Uo. 19.

⁷ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K 63, 273. cs. 29. t. 1922. 29/I 788/P. szám 27. (1921. okt. 16.)

1957–1958-ban az „elfeledett háborúban” a marokkóiak megtámadták Ifnit, ahol a Légión egységei a helyiekből toborzott segéderőkkel sikeresen megvédték az enklávét, amelyet a győzelem ellenére Spanyolország mégis átadott a marokkóiaknak. Ezután a Légión egységeit Spanyol-Szaharába helyezték át, ahol ismét átszervezték, illetve feltöltötték az állományt.

Azonban itt sem maradt nyugtuk, hiszen a szaharíaiak is független államot akartak és 1967-ben megalapították saját politikai szervezetüket, a Szaharai Felszabadítási Mozgalmat (Harakat Tahrir saguia el-Hamra wa Oued ed-Dahab), amelynek első vezetője a tanárként dolgozó Mohamed Sidi Ibrahim Bassiri lett. Bár a szervezet békésen kívánta megszerezni a függetlenséget, hamarosan véres összecsapásra került sor köztük és a Légión egységei között. A szaharíaiak ezek után 1973. május 10-én létrehozták a Polisario Frontot (Frente Popular para la Liberacion de Saguia El-Hamra y Rio de Oro), amelynek célja Nyugat-Szahara fegyveres harccal történő teljes felszabadítása volt. Az új szervezet az első akcióját tíz nappal később, május 20-án hajtotta végre, amikor tagjai megtámadták az El-Khangában lévő spanyol katonai ellenőrző pontot. Hamarosan több más támadást is végrehajtottak olyan kisebb katonai állomáshelyek ellen, mint Mahbas, Echderia, Bir Lehmar, Tifariti, Hauza, Amgala vagy Guelta Zemmour, illetve többször megtámadták a Bou Craa-i foszfátbányákat, és megrongálták a bányákat a kikötővel összekötő foszfátszállító berendezéseket. A spanyolok ekkor még sajátjukként tekintettek a Nyugat-Szaharára, így mozgósították a hadsereg egységeit, hogy leszámoljanak az új fegyveres csoporttal. 1974 márciusában megindították a „Barrido” hadműveletet (Operacion Barrido), amelynek során a Policia Territorial és a Tropas Nomadas egységei mellett harci helikoptereket is bevetettek a Polisario fegyveresei ellen. Bár a szervezet súlyos veszteségeket szenvedett, felszámolni nem tudták, sőt egyre több szaharíai csatlakozott hozzájuk, akik közül többen korábban a Légiónban vagy a helyiekből szervezett katonai és rendőri szervezetekben szolgáltak. Azonban nemcsak a szaharíaiak, hanem Marokkó és Mauritánia is jogot formált a Spanyol-Szahara területére, amelyet végül a gyarmatot megtartani nem tudó spanyolok a két szomszédos ország számára adtak át. Ez pedig egy 1990-ig tartó – igazából még ma is befejezetlen – háborút eredményezett az óslakosok, Mauritánia és Marokkó között. A Légión egységeit végül 1976-ban teljes egészében kivonták Nyugat-Szaharából, majd az állomány nagyobbik részét a Kanári-szigetekre diszlokálták. Ezzel a szervezet afrikai tevékenysége nagyrészt megszűnt, bár kisebb egységeik maradtak Ceutában és Mellilában. 1987-ben pedig úgy alakították át, hogy külföldiek már nem vállalhattak benne szolgálatot, csak a spanyolajkúak. 2001 óta, amikor eltörölték a sorkatonai szolgálatot Spanyolországban, ismét jelentkezhetnek külföldiek is a Légiónba.

Magyar önkéntesek a Légióban

Az első évektől a polgárháborúig

Bár a külföldön katonai szolgálatot vállaló magyarok főként a Francia Idegenlégióba léptek be, jó páran vállaltak szolgálatot a Spanyol Idegenlégióban is, ám róluk sokkal kevesebb információ maradt fenn, mint a franciáknál szolgálókról. 1921-ben a Légió megalakításának kezdetén Szentmiklós Jenő konzul egy jelentésében arról tudósított, hogy bár több külföldi jelentkezett a Légióba, magyar légionáriusról nincs tudomása.⁸ Ez az információ akkor helytálló is volt, mivel csak a konzul jelentése után 20 nappal – 1921. szeptember 21-én – lépett be a Légióba az első magyar, az erdélyi születésű Nagy Károly, aki a további életének nagy részét ott is töltötte el. Az 1899. március 10-én született Nagy a székely hadosztály zászlósaként szolgált az első világháborúban, majd kalandos úton került Spanyolországba, ahol 1921. szeptember 21-én Szász Nagy Károly néven belépett a Légióba. Katonai múltja és tapasztaltsága miatt gyorsan emelkedett a ranglétrán és alig egy éven belül altiszti rendfokozatot szerzett. Azonban az egyedüllétet nehezen bírta, így az *Ellenzék* című lapban újsághirdetés útján⁹ szűkebb hazájában, Kolozsvárott keresett magának párt.¹⁰ Az *Ellenzék* szerkesztője érdekesnek találta a Légióban szolgáló magyar altiszt élettörténetét, ezért pár hónappal később interjút készített vele, így az olvasók megismerhették az akkor már tizennégy hónapja a Légióban szolgáló erdélyi magyar férfi történetét. Nagy már a rifekkel szembeni első összecsapásban kitüntette magát, így őrmesterré léptették elő, majd alig egy éven belül alhadnagy lett, ami már nemcsak a katonai múltjának és tapasztalatának volt köszönhető, hanem annak is, hogy nagyon sok légios tiszt életét vesztette egységének az élén. Elbeszéléséből az is kiderül, hogy amikor a spanyolok súlyos vereséget szenvedtek a rifektől – akik több tábornokot, tisztet, katonát is foglyul ejtettek –, visszaszorulva a tengerparti sávba megszervezték a Légiót, amelyet szinte azonnal – komolyabb kiképzés nélkül – bevetettek a helyiek ellen. Ennek ellenére a Légió többször is sikert aratott a rifek ellen és a

⁸ „Marokkóba küldött csapatok részben teljesen ki nem képzett önkéntesekből, részben csak félig kiképzett rendes katonaságból is állanak, úgy hogy ezek utólagos kiképzése elengedhetetlenül szükséges, mielőtt a csapatok teljesen harcképesekké válnának. Az idegenek közt, akik szolgálatukat a spanyoloknak felajánlották, vannak angolok, oroszok, németek, sőt osztrákok is, magyar legionárius létéről eddig még nem hallottam semmit.” MNL OL K 63, 273. cs. 29. t. 1922. 29/I 674/P. szám 52. (Barcelona, 1921. szept. 1.)

⁹ Apróhirdetések – Levelezés. *Ellenzék*, 1922. december 30. 8.

¹⁰ Úgy tűnik, Nagy végül nem talált magának társat Erdélyben. Az 1967-es gyászjelentése szerint ugyanis a felesége doña María Eugenia Alonso Marín volt, akivel közösen kilenc gyermeket neveltek fel. A magyarságához való ragaszkodását jól jelzi, hogy az egyik fiát Károlynak, illetve unokáját Juliskának nevezte el. (<https://bit.ly/2Uqr5ws>, letöltés 2019. márc. 10.)

hadjárat vezető erejévé vált.¹¹ Az érdekes tudósítást alig három hónap múlva egy újabb követte az *Ellenzékben*, amelyben Nagy további történeteket osztott meg az olvasókkal. Kiderült, hogy Mellilában kezdte a szolgálatát, ahová több német, osztrák és magyar társával együtt 1921. június 13-án érkezett, és ekkor elkezdett naplót is vezetni, amely szintén megjelent a kolozsvári lapban. Ebben leírja a Mellila és Nador környéki harcokat, ahol az élvonalba vezényelt idegenekből álló század olyan nagy veszteségeket szenvedett, hogy csak kilenc emberük maradt harcképes.¹² Nagy végigszolgált a marokkói hadjáratot, amelynek a végén a Légió egyik legtapasztaltabb altisztjeként tartották számon.¹³ 1936. december 5-én zászlóssá léptették elő, amellyel elismerték harci teljesítményét, munkájának kiváló minőségét, légionárius szellemét, tudását és harci morálját. Később a spanyol polgárháborút is végigharcolta, ahol több összecsapásban is kitüntette magát,¹⁴ hadnagyi rendfokozatot és újabb kitüntetésekert kapott. Az egyik ilyen – a spanyol katonai felső vezetés által is elismert – kiemelkedő esemény Boadilla del Monte és Majadahonda térségében történt, ahol a magyar altiszt a szakaszával négyszáz szovjet katonát és négy harckocsit tartóztatott fel, amiért kitüntetésben is részesült. 1937. január 6-án az El Platíno elfoglalásáért folytatott hadműveletben Nagy megsebesült, amiért a „Hazáért vállalt áldozat” kitüntetés (Medalla de Sufrimientos por la Patria) adományozták számára.¹⁵ A sebesülései miatt katonai szolgálatra alkalmatlanná vált légióst 1938 augusztusában leszerelték, majd köztisztviselői munkakörbe helyezték át – Talavera de la Reinában dolgozott pénzügyi referensként (alapkezelőként). 1967-ben halt meg.

Nagy után nem sokkal, 1922. november 10-én vonult be a Légióba Szanyi Kovács Gyula, aki 1893. január 2-án született Budapesten. Marokkóban szolgált az V. zászlóalj 17. századában, 1936. november 24-én zászlósi kinevezést kapott, 1936 szeptemberében a Mandojába települt légiós parancsnokságra került. Szanyi szinte a teljes szolgálati idejét a marokkói helyőrségekben töltötte,¹⁶ majd hadnagyként, 26 év szolgálat után megkapta a spanyol állampolgárságot is.¹⁷

Szintén az első magyar légionáriusok közé tartozott a békéscsabai Matuss Lajos (Ludovico Matuss), aki Magyarországon nem talált munkát, ezért

¹¹ Levél az idegen légióból. Egy erdélyi székely fiú kalandos élete. *Ellenzék*, 1923. február 4. 11–12.

¹² Erdélyi fiú levele az idegen légióból. Napló a spanyol légio kalandos és izgalmas életéről. – Élet, halál és politika Marokkóban. *Ellenzék*, 1923. május 13. 9.

¹³ A róla szóló gyászjelentés a Légio egyik alapító tagjaként említette, annak ellenére, hogy csak 1921-ben csatlakozott a szervezethez. (<https://bit.ly/2IGGbfn>, letöltés 2019. márc. 8.)

¹⁴ VIII Bra. Guerra Civil. (<https://bit.ly/2KOhbFz>, letöltés 2019. márc. 8.)

¹⁵ Medallas Militares y Anecdotas (<https://bit.ly/2Gp0o6e>, letöltés 2019. márc. 8.)

¹⁶ Szanyi Kovács Gyula (Julio Szagny Kovacs): Archivo General Militar de Avila [Avila-i Katonai Körzet Archívuma] (a továbbiakban: AGMAV) C.46792. Cp. 82.

¹⁷ Gobierno de la Nacion, B. O. del E. – Num. 213, 31 julio 1948. 3626. (<https://bit.ly/2Gm1vDQ>, letöltés 2019. márc. 8.)

külföldön próbálkozott, míg végül a Spanyol Idegenlégió toborzóirodájában kötött ki. Matuss megélhetési gondok miatt került a Légióba 1922-ben, amikor is a ceutai erődben szolgált, valamint részt vett a rif katonai vezető, Abdel Krím elleni harcokban is. A magyar légionárius levelében beszámol két hőstetről is a rif-kabilok ellen, melyet főként magyarok hajtottak végre. A levél a *Békésmegyei Közlöny*ben jelent meg 1929 februárjában.¹⁸ Eszerint egyik esetben Alhucemas közelében a spanyol seregek közé beosztott légiós századok egyik rajvonalaiba betörték a rif-kabilok, akik véres közelharcba keveredtek a légionáriusokkal. A légiósok tisztje, Albarquerque százados lelőtte a berberok vezetőjét, de a rátámadó fegyveresekkel már nem bírta, az életét néhány magyar légionárius végül megmentette, ők azonban mind odavesztek. A másik esetben Ajdir településnél egy összecsapás során az egyik százados alól kilőtték a lovát, a tiszt alászorult. A rátámadó berberektől légionáriusok – köztük magyarok – mentették meg. A *Közlöny* cikke szerint a két esetről a spanyol *La Voz* lap is írt, igaz, ők a feletteseikért saját életüket áldozó katonák magatartását azzal magyarázták, hogy az idegenlégiósok kiképzése során a tisztek igen humánusan bánnak az újoncokkal, amivel tiszteletet és hűséget vívnak ki az alárendeltjeik körében. A fent említett események megtörténtében nincs okunk kételkedni, de a spanyol lap egyértelműen propagandafofóást alkalmazott a cikkében, amikor a magyar légiósok hősiességét és önfeláldozását egyedül a velük való „humánus” bánásmódnak tulajdonította. Valószínűleg egyszerűen „toborzási kampányt” csináltak az eseményből. A Légióban ugyanis nemcsak akkor, de a későbbiekben is igen kemény – sokszor inkább kegyetlen, brutális – kiképzést kaptak az oda jelentkezők, akiknek a későbbi katonai tevékenységét sem éppen a humánus hatotta át. Ezt bizonyítja egy volt brit légiós,¹⁹ valamint egy 1975–1983 között a Légióban szolgáló magyar légionárius visszaemlékezése²⁰ is.

A 30 éves Illés János, salgótarjáni lakatoslegény volt, aki magyarul, spanyolul, németül, franciául tökéletesen beszélt. Az első világháború Párizsban érte, ahol műszerészként dolgozott, így mint ellenséges hatalom állampolgárát a francia hatóságok hat évre Korzikára internálták, majd 1920-ban a Vöröskereszt segítségével került haza. Egy év múlva már egy hajón dolgozott fűtőként Hamburgban az 1923-as nagy hamburgi matrózsztrájkig, amely után több száz sorstársával együtt elbocsátották. A spanyolok – kihasználva a lehetőséget – több volt matrózt a Spanyol Idegenlégióba toboroztak „Marokkó területén folytatandó rendőri tevékenységre”.

¹⁸ Békéscsabától a ceutai sziklaerődig. Egy békéscsabai fiatalember kalandos útja a spanyol idegenlégióig. Magyar fiúk hőstettei a marokkói harcokban. *Békésmegyei Közlöny*, 1929. február 2. 4.

¹⁹ *Judith Keene: Fighting For Franco: International Volunteers in Nationalist Spain during the Spanish Civil War.* London 2007. 100–101.

²⁰ Volt egyszer egy Spanyol Idegenlégió I. (<https://bit.ly/2VRvN8f>, letöltés 2019. márc. 6.)

A rövid kiképzést követően azonban azonnal a harctéren találták magukat, ahol a rif törzsek elszántan védelmezték a spanyolok ellen a földjüket. Az egyre inkább eldurvuló háborúban egyik fél sem kért vagy kapott kegyelmet. Napi szintű volt az egymással szembeni kegyetlenség, akár az elfogott légionáriusok borzalmas megkínzására, akár az elfoglalt rif falvak módszeres elpusztítására gondolunk. Illés a marokkói harcokról a légióból történt hazaszökése után az alábbi módon nyilatkozott a *Nyírvidék* című lap 1925. október 14-ei számában: „Kiképzésünk mindössze nyolc napig tartott – mondotta a megszökött légionárius –, és nem állt másból, mint hogy éles tölténnyel célba löni tanítottak. Száz méter távolságról boros palackokra lőttünk és nyolc nap elteltével majdnem valamennyien halálos biztonságra tettünk szert, sohasem hibáztuk el a palack nyakát. Kikerültünk a frontra. A nagy visszavonulásnál az utóhadban voltam, a spanyol légió ötödik zászlóaljával. Hallottuk, hogy a tisztek egymás között arról beszéltek, hogy már 15 000 főnyi veszteség érte a spanyol csapatokat, és ha a légió hat zászlóalja nem tartaná magát olyan hősiezen és nem fedezné saját testével a visszavonulókat, akkor a veszteség még több lenne. Minden kórház tele van sebesültekkel, és ahogy mi magunk is lépésről lépésre vonultunk vissza, utunkon holttesteket és haldoklókat találtunk. Arra sohasem volt idő, hogy felszedjük és magunkkal vigyük őket. Ahol spanyol holttestre találtunk és eltemetni már nem tudtuk őket, ott valamennyi holttestet petróleummal öntöttük le és meggyújtottuk őket. Az égő húsnak, az elégő szövetnek és a holttestek táskájában felrobbanó patronoknak borzalmas füstfellegén köhögve és fuldokolva, félig megvakultan és félig örülten botorkáltunk órákon keresztül; ez volt a visszavonulás. A tisztek káromkodtak, sokan a kimerültségtől leestek a lóról és négykézláb vándorogtak mögöttünk. A marokkóiak a kezükbe került légionisták hasát vágták fel, az élő és üvöltő ember hasüregét kövekkel rakták tele és úgy hagyták őket ott a pokolian tűző nap alatt, saját vérében fürödni, amíg meg nem halt. Ezeket a sebesülteket, az így megölt légionistákat a rif-kabilok nem viszik magukkal, el sem temetik, hanem ott hagyják heverni a mezőn. A légionistákat hallatlanul gyűlölik a rif-kabilok, mert azt tartják róluk, hogy csak pénzért szolgálnak idegen államot, éppen ezért az idegenlégióbeli katonákkal, ha a kezükbe kerülnek, sokkal kegyetlenebbül bánnak el, mint az elfogott spanyolokkal. Igaz, hogy a spanyol légionisták sem kegyelmeznek [...]. Egyszer az egyik őrjáratunk három rif-kabilt fogott el. Fegyver nem volt náluk, így vezettük őket a blokkházba. A parancsnokló tiszt kijelentette róluk, hogy bizonyára kémek. Sorakoztatta a legénységet, a három embert falhoz állíttatta, azután kiválasztotta a légió három katonáját és rájuk parancsolt: Lőjétek őket agyon! A három katona egy lépés távolságról lőtt bele a három rif-kabil mozdulatlan, nyugodt arcába. Azonnal meghaltak. A parancsnokló tiszt utasítására a három holttest fejét levágták, dárdára tűzték, a levágott fejek fülét lenyiszálták és az így megcsonkított véres, puszkaporfüstös fejeket az őrház három kapujánál

kitűzték. A három lefejezett holttestet a falnak támasztották és száz lépés távolságról célba lőttek rá, ki a térdét, ki a szívét, ki a kezét akarta eltalálni. A rostává lőtt holttesteket azután szamárfarokra kötve hurcoltatták el a hegyek közé, ahol dinamittal robbantottunk nekik sírt. Másnap reggelre a lándzsára tűzött fejek eltűntek a blokkház kapui előtt és nyoma veszett a robbantott sírokból a holttesteknek is. Az őrt álló katonák viszont felmetszett hassal holtan feküdtek a köveken. A spanyol idegenlégió hat zászlóaljból áll, most szervezték hozzá a hetediket. Egy-egy zászlóaljnak ötszázötven-hatszáz ember a létszáma, de a veszteségek már nagyon nagyok. Ezért határoztam el, hogy megszököm, és inkább választom a menekülés bizonytalanságát, mint azt, hogy a marokkóiak kezébe kerüljek.”

Az akkor hat zászlóaljból álló Légió volt a spanyolok legharcedzettebb alakulata, amelynek bevetése megfordította a vesztesre álló spanyolok helyzetét. Illés részt vett az 5. zászlóalj egységeként a Montargos hegy védelmében, ahol a hatszáz fős zászlóaljból alig négyszázan maradtak életben. Itt találkozott Franco ezredessel, a későbbi diktátorral, akinek bátorsága mellett vezetői képességeiről is igen pozitívan nyilatkozott, azt az esetet megemlítve, amikor az ezredes menekülő tisztjeit fegyverrel kényszerítette vissza a harcba. A két évig tartó folyamatos harcot megunva, végül három német légionáriussal együtt megszökött, majd viszontagságos út után hazaérkezett Magyarországra. Tapasztalatairól a légionárius több magyar újságnak is nyilatkozott, valamint azon kevesek közé tartozott, akik első kézből való információkat osztottak meg a rif háborúról a magyar olvasóközönséggel.²¹

Ebben a korai időszakban volt tagja a Légiónak az esztergomi Imerle Lajos is, aki a tanítóképző padjából került az első világháború poklába, ahol először zászlósként, majd főhadnagyi rangban szolgált. Orosz fogságba esett és Szibériába került, ahonnan csak nagy nehezen keveredett haza. Itthon azonban nem találta a helyét, így hamarosan jelentkezett a Légióba. Egyszerű katonaként kezdte meg a szolgálatát, de alig három év alatt megszerezte a legmagasabb altiszti rendfokozatot, alhadnagy lett. Szolgálatára során több elismerést és kitüntetést kapott, majd a szerződésének lejártá után a spanyol csendőrség kötelékébe lépett át és Tetuánban teljesített szolgálatot.²² Meg kell említenünk, hogy a Légió toborzótisztjei az 1920-as években többször toboroztak Magyarországon, valamint a trianoni döntés után az elcsatolt magyarlakta területeken. 1925-ben az egyik magyar lap például arról írt, hogy a

²¹ *Csánk Endre*: Szemtanú a marokkói háború borzalmairól. Hazaérkezett egy világjáró magyar, aki nemrég szökött meg a spanyol idegen légióból – Végigszenvette a marokkói nagy visszavonulás poklát. A salgótarjáni lakatoslegény tízesztendő odisszeája. Az Est, 1925. szeptember 19. 5., valamint *Uő*: 100 pezeta vérdíj minden szökött katonára. Illés János borzalmas élményei a spanyol idegenlégióban. Magyarország, 1925. szeptember 19. 6.

²² Imerle Lajos magyar tanító spanyol csendőr Afrikában. Pesti Napló, 1928. szeptember 16. 35.

Csehszlovákiához került Felvidéken „óriási propaganda folyik a felvidéki magyar, német és tót lakosság közt, amely arra akarja bírni e »nem kívánatos« elemeket, hogy álljanak be a spanyol idegen légióba”. Az új kormányzat még külön pénzügyi támogatást is ígért azoknak, akik jelentkeztek a Légióba.²³

Egy másik légiósról, Jakus Jenőről a Magyar Távirati Iroda 1931. július 30-ai keltezésű híradása számolt be.²⁴ Jakus ugyanis akkor kommunista propagandát folytatott Szeged környéki falvakban, ezért a rendőrség látókörébe került. A dokumentum szerint az 1919-es eseményekben való szerepéért tíz év börtönbüntetésre ítélték, amit a szegedi Csillagbörtönben kellett volna letöltenie, ő azonban megszökött, majd külföldre menekült. Először a Francia Idegenlégióban szolgált majd onnan tovább állt és a Spanyol Idegenlégióban kötött ki, ahonnan később „elbocsátották”. Ezután még Franciaországban tartózkodott, majd hazatért Magyarországra, ahol ismét a rendőrség látókörébe került, mivel a kommunista köztársaságot élte, az akkori magyar kormányt pedig szidalmazta. A rendőrök elfogták, de az őrizetből újra megszökött, és csak pár nap elteltével sikerült ismét elfogni, majd bebörtönözni.

1926. július 1-jén lépett be a Légióba az 1902. december 11-én született Bakay Smolka József, aki először Melillában szolgált. Előbb őrzetűvé, majd 1930-ban őrmesterré léptették elő. A spanyol polgárháborúban – a legtöbb légióshoz hasonlóan – Franco oldalán harcolt. Az 1936. augusztus 11-ei extremadurai hadműveletben zászlóalja kiemelkedő eredményeket ért el, amiben személy szerint neki is óriási szerepe volt. 1936 novemberében Toledo elfoglalásakor, majd kevéssel ezután Madridban is könnyebben megsebesült. Érdemei elismerésképpen még abban az évben megkapta a háborús érdemérem kitüntetését. Néhány nappal később ismét megsebesült, s kórházi tartózkodása során zászlóssá léptették elő. 1937-ben a 2. Légió parancsnokságára vezényelték az andalúziai és extremadurai frontokon véghez vitt helyállításának elismerésképpen. 1946-ban még mindig a Légióban szolgált, amikor Franco a tizenöt éves folyamatos szolgálatáért 1500 peseta jutalomban részesítette.²⁵

Hasonlóan érdekes személynek tűnik Kovács L. Pál, volt tartalékos honvédfőhadnagy, aki az első világháború után nem találta a helyét és munkát sem kapott, így elszegődött a Francia Idegenlégióba, majd Marokkóba került. Itt gyorsan haladt felfelé a ranglétrán és hamarosan alhadnagyi rendfokozatot szerzett, ám

²³ Gondolatok. Körösvidek, 1925. szeptember 24. 1.

²⁴ Magyar Távirati Iroda (a továbbiakban: MTI). 1931. július 30. 13 óra 35 perc (15. kiadás). Ugyanerről az esetről beszámol a Friss Újság (1931. július 31. 8.), a Budapesti Hírlap (1931. július 31. 4.), valamint a Népszava (1931. július 31. 12.)

²⁵ Diario Oficial del Ministerio del Ejercito. Año LVII. Num. 34. (Sábado). 9 de febrero, de 1946. Tomo I. Pág. 529.

mégis megszökött. A spanyolok azonban elfogták és besorozták a saját légiójukba.²⁶ Onnan ismét megszökött és beállt Abdel Krím seregébe.²⁷ A rifek legyőzése után elmenekült és különböző tengerjáró hajókon szolgált, mielőtt visszatért Budapestre.²⁸ Még nálánál is kalandosabb utat járt be Kozma György, egy katolikus pap,²⁹ aki teológiai tanulmányokat folytatott Budapesten, Rómában és Louvainban, majd csatlakozott a „Fehér Atyák” missziós szerzetesrendhez,³⁰ amely Algériába küldte misszionáriusként. Mivel túl közeli és bizalmas kapcsolatba került több algériai hölgygel,³¹ ő is a Légióban talált magának új hivatást, ahova 1936-ban, alig 23 évesen lépett be. Ekkor folyékonyan beszélt magyarul, németül, franciául, olaszul, de képes volt magát megértetni arabul, spanyolul és angolul is.³² A legjobb barátai: egy fehérorosz menekült (aki korábban Wrangel seregében harcolt a szovjetek ellen), egy huszonkét éves walesi fiatalember, Frank Thomas,³³ egy csehszlovák és néhány francia légionárius voltak. Több csatában is részt vett és olyan jól harcolt, hogy végül őrzetetővé léptették elő.³⁴ 1937. február

²⁶ A kényszersorozás nem volt ismeretlen a Légióban, többször is „befogtak” katonának alkalmas személyeket, akik utána már nem vagy csak nagyon nehezen tudtak szabadulni a szolgálatból. 1924-ben egy Spanyolországban dolgozó magyar vasesztergályosnak szó szerint menekülnie kellett a „külföldi önkéntesekre” vadászó toborzók elől. Lásd *Lendvay Károly: A római magyar munkások között – Beszélgetés Európát járó magyar munkásokkal.* 8 Órai Újság, 1924. december 30. 5. Erre példa Kollarics Béla esete is, akit a spanyolok 1937. aug. 22-én Kollarics Béla néven soroztak be, de szept. 13-án sikerült dezertálnia. AGMAV. C.2304.8.74.

²⁷ A rif háborúban nemcsak a Spanyol Idegenlégióban harcoltak magyarok, de Abdel Krím seregében is mint dezertőrök, így a magyarok akár egymással szembe is kerülhettek a csatamezőn. *Dirk Sasse: Franzosen, Briten und Deutsche im Rifkrieg 1921–1926: Spekulanten und Sympathisanten, Deserteure und Hasardeure im Dienste Abdelkrimis.* München 2006. 90., 104., 110., valamint *Az arab felkelőkhöz szökött az idegenlégióból az egykori honvédfőhadnagy, Sásdi Sándor.* Kis Újság, 1934. május 30. 7.; Kis Újság, 1925. szeptember 29. 5. Információink van arról is, hogy egy Mogyoróssy nevű magyar százados a korábbi osztrák–magyar hadseregben szolgáló tiszteket toborzott a franciák elleni harcra Bécsben. Lásd *Volt osztrák–magyar tiszteket toboroznak a marokkói hadseregbe.* 8 Órai Újság, 1925. október 4. 5.; *Magyar vér hull az idegen harctereken.* 8 Órai Újság, 1925. november 28. 5.

²⁸ Az arab felkelőkhöz szökött az idegenlégióból az egykori honvédfőhadnagy. Kis Újság, 1934. május 30. 7.

²⁹ Kozma György erdélyi nemesi családból származott. Nagybátyja az a Kozma Miklós (Nagyvárad, 1884. szept. 5. – Ungvár, 1941. dec. 8.) magyar politikus volt, aki az MTI elnöke, majd rövid ideig honvédelmi miniszter a Gömbös-kormányban, illetve belügyminiszter a Gömbös- és a Darányi-kormányban. *Frank H. Thomas – Sid Hamm: Brother Against Brother: Experiences of a British Volunteer in the Spanish Civil War.* Stroud 1998. 148.

³⁰ A „Fehér Atyák” (más néven Afrika Misszionáriusai) elnevezés az 1868-ban alapított, papok és testvérek által fenntartott nemzetközi misszionárius társaságra utal. Alapítójuk Charles Lavigerie bíboros, Algír és Karthágó érseke. Elnevezésüket megjelenésük és habitusuk után kapták. Viseletük a hagyományos észak-afrikai fehér ruha (gandoura) és fehér csuklyás köpeny (burnous) volt. Nyakuk körül rózsafüzért viselnek.” (<https://bit.ly/2VZjF53>, letöltés 2018. aug. 6.)

³¹ *Thomas, F. H. – Hamm, S.: Brother Against Brother* i. m. 136.

³² Uo. 53.

³³ A walesi fiatalember nyolc hónapon keresztül szolgált a Légióban, és naplója nyomán készült a *Thomas, F. H. – Hamm, S.: Brother Against Brother* i. m.

³⁴ Uo. 90–91.

16-án San Martin völgyében a Nemzetközi Brigádok 15. (brit) zászlóalja elleni harcban egy robbanógolyó találta el a derekán, ami harcképtelenné tette, kórházba szállították, ahol március 9-én meghalt.³⁵ Kozma Györgyről a mai napig megemlékeznek a Légióban, sőt úgy tartják, hogy ő találta fel vagy alkalmazta először a spanyol polgárháborúban a Molotov-koktélt.³⁶ Hogy mennyire nagyra értékelték a személyét, az is bizonyítja, hogy Kozma édesanyja számára – mivel nem rendelkezett egyéb anyagi forrásokkal – az állami legfelsőbb vezetés egyetértésével spanyol nyugdíjat biztosítottak.³⁷

A polgárháború idején – mint láttuk – több magyar is szolgált még a Légióban. Az egyik Liszbon Tibor volt, akiről csak annyit tudunk, hogy 1937 áprilisában léptették elő őrmesternek és a háború során az életét vesztette. Az 1902. március 28.-án Tiszafüreden született Borsica Isermann József már sokkal kalandosabb utat járt be. Alig huszonnégy évesen, 1924. március 17-én belépett a Spanyol Haditengerészethez, ahonnan négy év szolgálat után kilépett. A civil életet azonban nem neki találták ki, így 1931 áprilisában Cádizban csatlakozott a Légióhoz. Az 1936. szeptember 28.-ai Peralada de la Matai csatában kiválóan helyt állt, amiért október 29-én őrzetűvé léptették elő, majd 1938 augusztusában a IV. zászlóalj őrmestere lett. Szintén a polgárháború idején szolgált a Légióban a nyíregyházi Seszták Pál, aki szabóként a lakóhelyén nem tudott megélni, így 1931-ben kivándorolt Spanyolországba. Mivel ott sem talált tartósan munkát, 1934-ben a Légióban kötött ki, ahol elérte az őrmesteri rangfokozatot, majd a spanyol polgárháborúban Franco oldalán harcolt a köztársaságiak ellen. Vele egy egységben szolgált egy másik magyar is, a békéscsabai Szmolár János, aki szintén altiszti rendfokozatot szerzett.³⁸ Polgárháborús légionárius volt (az egyébként igen tehetsős) Krausz Ernő, aki 1937-ben alig huszonegy évesen titokban elhagyta a családi otthont. Először Bécsbe, majd Párizsba utazott, ahonnan levelet is írt özvegy édesanyjának, aki egy közeli rokont küldött ki érte, ám nem sikerült hazahozatni a tékozló fiút, mivel Krausz időközben belépett a Légióba. Az egyik ütközet után a köztársaságiak foglyul ejtették, majd börtönbe zárták, ahonnan csak több hónap után tudott megszökni és Svájcba menekülni, onnan pedig végül visszatért Budapestre.³⁹ Szentistványi Gaál Miklós őrzetűről nem tudjuk, hogy mikor

³⁵ Uo. 92–95.; *Keene, J.*: Fighting For Franco i. m. 102.; *Bridegrooms of Death: The Spanish Foreign Legion*, Warfare History Network, May 16, 2017. (<https://bit.ly/2Zrmf5R>, letöltés 2018. aug. 6.)

³⁶ Volt egyszer I. i. m.; *A Molotov-koktélok alkalmazását a neves brit hadtörténész, Antony Beevor is a Légió katonáinak tulajdonítja, akik ezt a fegyvert 1936 őszén Madrid alatt az orosz T-26-os tankok ellen vetették be. Lásd *Antony Beevor: A spanyol polgárháború*. Bp. 2002. 110., 229.*

³⁷ AGMAV. C.46789. Cp. 48.

³⁸ Egy nyíregyházi fiatalember a spanyol idegenlégióban harcol a Madridot ostromló csapatok sorában. Nyírvidék, 1936. augusztus 4. 3.

³⁹ Másfél évi eltűnés után – Svájcban jelentkezett egy eltűnt fiatalember. Esti Kurir, 1938. november 1. 9.

lépett be a Légióba, de 1937. május 10-én és 1938. november 8-án is megsebesült a köztársaságiak ellen vívott csatákban. Később őrmesterré léptették elő. Az eddig említett magyar légionáriusoknál sokkal nagyobb hírverést kapott Gunda Gyula repülő főhadnagy,⁴⁰ aki a Ludovika Akadémia elvégzése után a Magyar Királyi Honvédség hivatásos tisztjeként a soproni helyőrségben, illetve a szombathelyi légügyi kirendeltségnél szolgált. A spanyol polgárháború kitörésekor itthon a nyugdíjazását kérte és önkéntesként Franco oldalán harcolt a köztársasági erők ellen. A harcokban több légi győzelmet aratott és több alkalommal is megsebesült. A Madrid fölötti repülőcsatában például kényszerleszállást kellett végrehajtania, miközben karját törte, majd 1938-ban a Teruel környékén folyó súlyos harcok során lőtték le a vadászgépét, amit csak súlyos sérülésekkel élt túl.⁴¹ Hazatérése után – a polgári életben – a Danuvia Fegyver és Lőszergyár Részvénytársaságnál helyezkedett el, de 1942-ben nyugállományú főhadnagyként reaktiválták,⁴² majd az orosz fronton harcolt, ahol helytállása miatt többször elismerésben részesült.⁴³ 1944-ben megkapta a 2. osztályú német vaskereszt kitüntetést is.⁴⁴ A háború után ismét a Danuvia Fegyver és Lőszergyárnál dolgozott, azonban 1946-ban állásától megfosztották „szélsőjobboldali magatartása, valamint a faji törvények miatt elbocsátásra kényszerült tisztségviselőkkel szembeni erőszakos fellépése” miatt.⁴⁵

Ebben az időszakban tudunk még Heinrich Oszkár,⁴⁶ Péter András,⁴⁷ Forray Ferenc,⁴⁸ Tóth János,⁴⁹ Kovács Sándor (2. ezred), Nagy Pál Sándor, Pleskó András, Kovács József (XII. zászlóalj), Vihary László (XVII. zászlóalj), Musza József Sándor (XVIII. zászlóalj), Adelmann Emil (I. zászlóalj), Grósz Jákob Ágoston légionáriusokról (3. ezred), valamint a VII. zászlóaljban szolgáló Bács Nándor hadnagyról, aki 1937 májusában vesztette életét az egyik ütközetben. A polgárháború idején, 1936. augusztus 4-én szerelt fel a budapesti Messinger Ernő is, aki kétszer is megsebesült, majd 1943-ban leszerelt, de másnap útja már ismét a toborzóirodába vezetett és újra csatlakozott a Légióhoz. 1946-tól őrmesterként szolgált, 1948-ban – tekintettel

⁴⁰ 1904. dec. 12-én született Bécsben, majd az iskolai elvégzése után a Magyar Királyi Légierőhöz került.

⁴¹ Magyar repülőtiszt hősi halála a spanyol fronton. Kis Újság, 1938. február 9. 5.; Magyar pilótatisztet lőttek le a spanyol vörösök. Makói Újság, 1938. február 10. 3.

⁴² Honvédségi Közlöny 69. (1942) 9. sz. 158.

⁴³ Honvédségi Közlöny 71. (1944) 20. sz. 388.

⁴⁴ Honvédségi Közlöny 71. (1944) 28. sz. 518–519.

⁴⁵ Jelentés Gunda Gyulával kapcsolatban. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL). 3.1.9V-151103.

⁴⁶ Heinrich a Légióban a vegyi és harci anyagok egyik elismert szakértőjének számított. AGMAV. C.2306.11.72.

⁴⁷ AGMAV. C.2306.12.15.

⁴⁸ AGMAV. C.46789.

⁴⁹ AGMAV. C.46792. Cp. 95.

hosszú és hűséges szolgálatára – megkapta a spanyol állampolgárságot is.⁵⁰ Már a polgárháború végén, 1939-ben lépett be a Légióba Fischer Dezső,⁵¹ Munk Bernát,⁵² Darabos László István,⁵³ Malonyai Tamás,⁵⁴ Spitzer Antal,⁵⁵ Csefkó József⁵⁶ és Somogyi Csizmadia Ernő (XVII. zászlóalj) is.⁵⁷

Érdekes módon a két világháború közötti sajtóban nemcsak a Francia Idegenlégióról, de a Spanyol Légióról is megjelent több cikk, emiatt sokan lehetőségként – vagy éppen utolsó lehetőségként – tekintettek a Légióra, így például az a három budapesti polgári iskolás tanuló is, akik a rossz félévi bizonyítványuk miatt, a szülei haragja elől a Légióba akartak belépni. Menekülésük azonban Székesfehérváron befejeződött, ahol a helyi rendőrség letartóztatta és visszavitte őket a már aggódó szülőkhöz.⁵⁸

A második világháború után

A második világháború után nagyon sok magyar menekült Spanyolországba,⁵⁹ ahol a Spanyol Idegenlégió tárt karokkal várta őket is, a német és a velük szövetségben harcoló más országok katonáival együtt. Többségük belépéskor megváltoztatta a nevét, így róluk semmit sem tudunk, de akadtak olyanok is, akik a saját nevük alatt szolgáltak. Közéjük tartozott az 1947-ben is még csak huszonhárom éves, debreceni születésű Horváth Ádám, aki 1946-tól több mint egy évig volt a Légió állományában. Az *Új Dunántúl* című folyóiratban közölt beszámolója szerint Münchenben és környékén 1946-ban nyilasok magyar levontéket toboroztak a Spanyol Idegenlégióba. A toborzást végző „Legionista Bizottság” egyik tagját, Fehérváry László nyilas századost név szerint említi. A Légióba önként jelentkező Horváthot harminc társával együtt szállították Franciaországon keresztül Spanyolországba, majd Marokkóba. Csak itt szembesültek azzal, hogy egy „felszabadító nemzetközi brigádba” kerültek. Franco egyik terve ugyanis az volt, hogy a Spanyol Idegenlégió fennhatósága alatt a szovjetek által megszállt országok – Lengyelország, Csehszlovákia, Ukrajna, Magyarország stb. – önkénteseiből nemzetközi brigádokat állít fel, és azokkal

⁵⁰ Gobierno de la Nacion, B. O. del E. Num. 213. 31 julio 1948. 3626. (<https://bit.ly/2Gm1vDQ>, letöltés 2019. febr. 8.)

⁵¹ AGMAV. C.2305.9.76.

⁵² AGMAV. C.2306.11.41.

⁵³ Darabos 1940-ig szolgált a Légióban. AGMAV. C.46789. Cp.29.

⁵⁴ Malonyai egészen 1943-ig szolgált a Légióban. AGMAV. C.46791. Cp.31.

⁵⁵ AGMAV. C.46792. Cp. 74.

⁵⁶ AGMAV. C.46792. Cp. 75.

⁵⁷ Csizmadia még a belépés évében életét vesztette egy összecsapás során. AGMAV. C.2307.13.44.

⁵⁸ Franco légiójába indult három budapesti diák. Budapesti Hírlap, 1939. február 21. 8.

⁵⁹ *Anderle Ádám: A magyar-spanyol kapcsolatok ezer éve.* In: Iberoamericana Quincecclesiensis 3. Szerk. Fischer Ferenc – Kozma Gábor – Domingo Lilón. Pécs 2005. 21

felszabadítja a szovjetek megszállta közép- és kelet-európai országokat. A tervekkel ellentétben azonban ezeket az alakulatokat nem tudták létrehozni és feltölteni, de a jelentkezők nagy részét a Légión felszívta magába.⁶⁰ Horváth beszámolója szerint a marokkói táborban már több magyarral találkozott és egy külön magyar egységbe került, melyet Alfred Erichson német vezérkari tiszt vezetett. A magyarok közül innen többen Görögországba mentek harcolni a kommunisták ellen. Budapesti, erdélyi és alföldi fiúkkal is találkozott Horváth, és beszámol arról is, hogy az ausztriai Klagenfurt melletti angol lágerből szintén érkezett néhány budapesti fiú. Malária pusztított közöttük, azonban a létszám nem csökkent, mert hétről hétre érkezett az újonc utánpótlás. A kiképzőtáborban magyar nyelvű újság is működött, amely beszámolt a magyarországi helyzetről. Leírásában a kiképzést kegyetlenül szigorúnak, az élelmezést pedig borzasztónak nevezte. Egy év szolgálat után hazaszökött, bár a cikk hároméves szenvedésről ír. Valószínűleg a vele történeteket a kommunisták igyekeztek a saját céljukra felhasználni, és a beszámolóval elriasztani a további lehetséges jelentkezőket a Légióntól. A cikk szerint 1947-re az Emigrált Magyarok Republikánus Ligája vette át a toborzást a légiónban.⁶¹

1958-ban az ifni háborúban szintén részt vett egy magyar származású légiónárius, akiről csak annyit tudni, hogy a II. ejtőernyős zászlóalj kötelékében szolgált és az 1958-as Diana-hadműveletben vesztette életét.⁶² A nyugat-szaharai harcokban biztosan részt vett egy másik magyar, az 1940-ben Budapesten született Valfaleli Tibor őrmester, aki az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után Svédországba menekült, ott tengerésznek tanult és tengerészként dolgozott. 1960-ban lépett be a Légiónba és az 1980-as évek közepéig szolgált őrmesterként, főként Nyugat-Szaharában, majd a spanyolok kivonulása után a Kanári-szigeteken állomásozott. A leszerelése után Fuerteventurában telepedett le, ahol 2008-ban halt meg.⁶³

Végjáték

1964-ben csatlakozott a szervezethez Darvas Tóth Attila, aki szintén Spanyol-Szaharában szolgált.⁶⁴ Egy – a nevét titokban tartó – veszprémi származású magyar légiónárius 1975-ben hagyta el Magyarországot, és szinte azonnal belépett

⁶⁰ Spanish Carlism and Polish Nationalism: The Borderlands of Europe in the 19th and 20th Centuries, Transaction Publishers. Eds. Marek Jan Chodakiewicz – John Radzilowski. Charlottesville 2003. 92.

⁶¹ Spanyol brigádokba és görög légiókba toborozzák a magyar ifjúságot az osztrák és német barakvárosok nyilas vezérei – Egy légiós levante megrázó vallomása az afrikai Franco dandárokról. Új Dunántúl, 1947. október 19. 2.

⁶² *Juan Pastrana Piñero*: La guerra de Ifni-Sáhara y la lucha por el poder en Marruecos. Tesis Doctoral UPF. Institut Universitari d'història Jaume Vicens Vives. Universitat Pompeu Fabra. 2013. 562.

⁶³ La Legion. Ano XLIX. No. 504. III-2008. 63. (<https://bit.ly/2IztRhu>, letöltés 2018. aug. 6.)

⁶⁴ AGMAV. C.46789. Cp. 30.

a Légióba, majd a nyugat-szaharai területekre került, ahol nemcsak a Polisario Front fegyvereseivel, de a területre beszivárgó marokkói katonákkal is harcba került. Elmondása szerint 1958–1986 között a korábinál több külföldi szolgált a Légióban. Ez részben amiatt volt így, mert a Francia Idegenlégió elutasította a büntetett előéletű vagy körözött személyeket, így azok a spanyolokhoz mentek, akik a jelentős áldozatokkal járó sivatagi háborúikba (Ifni, Nyugat-Szahara) minden önként jelentkezőt szívesen befogadtak. Franco halála után (1975) azonban lassan csökkenni kezdett a külföldiek aránya a testületben, majd 1986-ra – miután a Spanyol Védelmi Minisztérium lecsökkentette a Légió létszámát és átalakította a szervezetet – szinte mind eltűntek. A magyar légionárius szerint a „Spanyol Idegenlégió igazából nem volt se különleges alakulat, de még lövészalakulat sem, az egy rohambrigád volt. Az egészet arra találták ki, hogy nagy veszteségeket okozzanak az ellenségnek, és viseljék el, ha nekik vannak nagy veszteségeik, és mindezt úgy, hogy a spanyol társadalomnak ne kelljen velük elszámolni. Szóval nem verték nagydobra, hogy mi megy Afrikában, meg a Légióban”.⁶⁵ Darvas Tóth a Légió egyik legzűrzavarosabb időszakában szerelt fel, amikor a légiósok napi szinten vívtak kisebb-nagyobb csatákat a Polisario Front gerilláival. Az a szakasz, ahová újoncként került nem rendelkezett vezénylő altiszttel, mert az őrmesterük 1974 decemberében a mauritániai határvidéken egy összecsapásban az életét veszítette, és a Légió a pótlását több hónapra keresztül nem tudta megoldani. A felszerelést követően azonnal megkezdődött az alapkiképzés, amely szerinte egy büntetőtáborra hasonlított. A tisztek és az altisztek embertelenül bántak a katonákkal, a felmerülő problémákat szinte minden esetben erőszakkal oldották meg. A kiképzés brutalitásáról hasonlóan nyilatkozott 1962-ben egy, a spanyol Információs Minisztériumban szolgáló tisztviselő is: „Az egységben szolgálók életkörülményei szinte pokoliak [...] az alakulat egy náci vezetése alatt áll, aki büszkén viseli a hitleri vaskeresztet az egyenruháján. A katonák napi 13 órát menetelnek, folyamatosan dolgoznak, és alig van néhány perc idejük az evésre. Tilos beszélni, dohányozni vagy levelet kapni. A csupasz padlón alszanak, mindenféle matrac nélkül. A testi fenytés mindennapos. Úgy kényszerítik őket menetelni, hogy a hátukon homokkal teli zsákok vannak, amelyeket drótokkal erősítenek a hátukhoz”.⁶⁶

A Légió szinte mindenben hiányt szenvedett, ami a kiképzésre és a szervezet működésére is rányomta a bélyegét. A kiképzésről az alábbiakat fogalmazta meg a magyar légionárius: „Először is azt kell érteni, hogy a Spanyol Idegenlégió mindennek a hiányáról szólt. Mindenkinek a lehető legkevesebb eszközzel, vízzel, élelmiszerral, ruhával stb., kellett átvészelnie minden napot. Ennek az volt

⁶⁵ Volt egyszer I. i. m.

⁶⁶ *Pablo San Martín: Western Sahara: The Refugee Nation. Cardiff 2010. 43.*

az oka, hogy az egész La Legión arra lett kitalálva, hogy hatalmas távolságokat tegyen meg a forró és száraz sivatagban komolyabb felszerelés nélkül, járőrözzön ott, ahova senki nem mer menni, építsen a puszta kezével erődítéseket és harcoljon meg azokkal, akik nem értenek egyet Spanyolország jelenlétével a sivatagban. A fürdési lehetőség, tiszta ruha hiánya és az undorító étel volt a normális. Az alapképzés meg gyakorlatilag arról szólt, hogy addig ütöttek, amíg meg nem tanultad, amit kellett. A verést leginkább az alakizásokon kapta az ember, mert az mindennél fontosabb volt. Feszítettünk a kivágott nyakú ingekben az ötven fokban, meg meneteltünk olyan gyorsan, hogy a spanyol hadsereg más tagjaihoz képest vagy háromszor gyorsabban kellett menni. De egyébként sokkal több mindenért járt verés, mint amit be lehetett volna tartani, szóval azért nagyon sok szerencse is kellett, hogy átvészelve az ember az alapképzést. Az akadálypályákon éles löszert használtak, ami úgy nézett ki, hogy a cabok (szakaszvezetők) tíz centire a fejed fölött lövöldöztek a géppuskával és miközben kúsztál a sárban meg a hihetetlenül magas akadályokon vergődöttél át, üvöltöztek, hogy »bolo!« meg »culo!«. Robbanószerket is ástak el néha gödrökbe, hogy az újoncok mellett felrobbantsák, de énvelem ilyen nem volt. Durva sérülések mindennap voltak, és az is előfordult, hogy valaki megbénult vagy meghalt a kiképzés alatt. Mindenki örült, hogy nem ő volt és ennyi. A légiósok élete nem ért sokat, és ezt mindenki elfogadta. Ez durván hangzik, de én azt mondom, ez inkább keménység volt. »Viva la Muerte!« – »Éljen a halál!«, mindenki ezt mondta ilyenkor, és az ügy el lett felejtve. Azért mondom, hogy inkább keménység, mert az alapképzés végére hihetetlen önbizalmat és kitartást varázsoltak a légiósokba. Az altisztek dolga semmi más nem volt, csak az, hogy megtörjék az újoncokat, és ehhez nagyon értettek. Az alapképzés az embertelen volt, az az igazság, de ez akkor így ment. Az, hogy ha valaki nem érte meg a másnapot, nem volt nagy hír a Légiónban.⁶⁷ A Légión az ember minden idejét beosztotta és ellenőrizte, egyedül az ivászat, a dohányzás és az erőszak jelentett egy fajta kitörést, de még ezeket a tevékenységeket is a szervezet felügyelte. A szolgálata idején találkozott egy kecskeméti légionáriussal, aki előtte a Magyar Hajózási Részvénytársaság (MAHART) egy tengerjáró hajóján dolgozott és onnan disszidált. Később Kanadába ment egy pesti magyar altiszttel együtt. Ismert egy másik pesti légionáriust, aki Magyarországon fizikus volt, és miután leszolgált az idejét, Rhodéziába ment. Emellett még más magyar légionáriusokról is hallott, de velük nem találkozott. Elmondása szerint a spanyolok előszeretettel alkalmazták a kelet-európaiakat az alacsonyabb altiszti beosztásokban, de a tisztí beosztásokba már nem kerülhettek.

⁶⁷ Volt egyszer I. i. m.

A kiképzés után Darvas Tóth Ceutába került, ahol folyamatosan őrszolgálatban volt, és háromhavonta négy hétre kivitték járőrözni a nyugat-szaharai sivatagba. Ekkora megtanulta, hogy a spanyolok nem szeretik vagy becsülik a Légiót, de hasznos eszköznek tartják az olyan feladatok elvégzésére, amelyek nagy veszteségekkel járhatnak. A legkeményebb időszaknak azt a hét hónapot tartotta, amikor Franco meghalt (1975. november 20.), és a spanyolok eldöntötték, hogy átadják Nyugat-Szaharát Marokkónak és Mauritániának. Bár a spanyol lakosság és a közigazgatás tagjai 1975 végére elhagyták a területet, a Légió emberei még hét hónapig maradtak. Nem volt olyan állomáshelyük, vagy kiküldött járőrük, amelyet ne támadtak volna meg, többször éppen azok a saharáviak, akik korábban a spanyolok által létrehozott nomád egységekben (Tropas Nomadas) szolgáltak, majd átálltak a Polisario Front fegyvereseihez. A magyar légionárius megérte, hogy a Szaharát elhagyó Légió fölöslegessé, sőt kényelmetlenné vált a spanyol kormánynak, majd azt is, hogy a korábban fegyelmezett alakulat miként zülleszt le, tagjai hogyan követtek el köztörvényes bűncselekményeket, végül pedig azt is, ahogyan a Légió idegen katonáit rákényszerítették arra, hogy elhagyják a szervezetet. Ő maga 1984-ben szerelt le.⁶⁸ Darvas leszerelése után még egy aktív magyar légiósról tudunk, a Légióhoz 1977-ben csatlakozó Szászvári Attiláról, aki 1987-ben tért vissza a polgári életbe.⁶⁹

Az eddig bemutatott légionáriusok önállóan, saját indíttatásra léptek be a Légióba. Azonban 1950 és 1958 között Spanyolország és a magyar emigráns katonákat, csendőroket tömörítő Magyar Harcosok Bajtársi Közösség (a továbbiakban: MHBK) szervezett keretek között, a lehető legnagyobb titoktartással, volt horthysta tiszteket küldött egy évnyi „csapatgyakorlatra” a Spanyol Idegenlégióba, hogy ott felfrissítsék megkopott katonai ismereteiket, valamint elsajátítsák az új harcászati eljárásokat.

Az MHBK egyik nyíltan deklarált célkitűzése ugyanis az volt, hogy a harmadik világháború keretében elüldözhető az őket emigrációba kényszerítő kommunista rezsimet és „visszafoglalhassák” az országot. Azonban az Amerikai Egyesült Államok és a vele szövetséges nyugat-európai országok – bár biztatták az emigránsokat és különböző terveket dolgoztattak ki velük – érthető okokból vonakodtak a korábban ellenük harcolókat felfegyverezni.⁷⁰ Velük ellentétben a

⁶⁸ Volt egyszer I. i. m.; Volt egyszer egy Spanyol Idegenlégio II. (<https://bit.ly/2IBKQWYg>, letöltés 2018. aug. 6.)

⁶⁹ *Besenyő János*: A Spanyol Idegenlégio magyar katonái i. m. 83.

⁷⁰ Az egyik ilyen tervezetet Koszorús Ferenc volt vezérkari ezredes dolgozta ki, akit erre az USA kormányszata kért fel, de az általa tervezett magyar katonai szervezetet nem állították fel. (<https://bit.ly/2IElrWm>, letöltés 2018. aug. 20.) Az USA szintén számolt egy, a menekültekből álló Magyar Légio felállításával is, de végül azt sem hozták létre. Hungarian Legion. 06 February 1951. 21-CSAVA. CIA. (<https://bit.ly/2W1xTCj>, letöltés 2018. aug. 20.)

második világháború után elszigetelődött Spanyolország vezetőit komolyan foglalkoztatta egy a Szovjetunió és csatlósállamai ellen megvívandó háború. Úgy gondolták, hogy a hozzájuk menekült magyar, cseh, szlovák, ukrán, román, horvát és más nemzetiségű emigránsokból a Spanyol Idegenlégióval együttműködve nemzetközi dandárokhoz hozhatnának létre, amelyek részt vehetnének a kommunisták elleni harcban és az országaik felszabadításában.

Az MHBK már a megalakulása kezdetén is jó kapcsolatot ápolta a spanyol hatóságokkal, köszönhetően a korábbi madridi magyar katonai attasénak, Szántay Jenő vezérkari ezredesnek,⁷¹ aki 1950-től az MHBK spanyolországi szervezetének a feje volt.⁷² Egyes információk szerint az MHBK vezetője, Zákó András vezérőrnagy már ez évben tárgyalásokat folytatott a spanyol katonai és titkosszolgálati vezetőkkel, hogy magyar katonatisztek továbbképzési lehetőségeket, esetleg tartós alkalmazást nyerhessenek a spanyol haderő egységeiben.⁷³ Úgy tűnik, Zákó sikerrel járt, ugyanis a CIA egyik jelentése szerint néhány magyar katonatiszt már 1950-ben szolgálatot vállalhatott a Spanyol Idegenlégióban.⁷⁴ Más források szerint a kiképzés csak 1953-ban kezdődött meg és alig két éven keresztül folytatódott.⁷⁵ Ennek azonban több más dokumentum és visszaemlékezés is ellentmond.

⁷¹ A CIA szerint Szántay – aki 1941-ben vagy 1942-ben mint katonai attasé érkezett Spanyolországba – az Abwehr embere és keményen németpárti volt. Egy kilenc fős szervezetet irányított fedésben a németeknek alárendelve. A németbarát spanyol katonai és titkosszolgálati vezetőkkel nagyon jó személyes viszonyt épített ki, ezért – bár a háború végén a spanyolok hivatalosan internálták –, voltaképpen szabadon mozoghatott. 1947-ben tökéletesen bírta a spanyol védelmi miniszter, Fidel Davila tábornok támogatását, aki Szántayt keresztül akart kelet-európai kommunistaellenes erőkkel együttműködni. Még az is felmerült, hogy egy magyar ellenkormányt hoznának létre Madridban, de Franco a támogatás feltételül szabta, hogy felmérjék, valójában milyen támogatottsággal bírnak a magyarok. Mivel a magyar emigráció igen megosztott volt, a spanyolok nem támogatták az ellenkormány létrehozását. (<https://bit.ly/2XzAaFb>, letöltés 2018. aug. 20.)

⁷² The Hungarian emigration in 1950. 1 June 1950. CIA. (<https://bit.ly/2L0RZM2>, letöltés 2018. aug. 20.)

⁷³ A tárgyalások tényét a CIA is megerősítette, amely Zákót mint náci háborús bűnöst megfigyelte. (<https://bit.ly/2VjgWX6>, letöltés 2018. aug. 22.); 1 June 1950. CIA. (<https://bit.ly/2W12PCJ>), letöltés 2018. aug. 22.)

⁷⁴ Operation VENUS. Ref.: OBBA-5355. 11 May 1956. CIA. (<https://bit.ly/2UxOQD5>, letöltés 2018. aug. 22.)

⁷⁵ Ezt az állítást Radnóczy Antal fogalmazta meg egy visszaemlékezésében, az alábbiak szerint: „Kapcsolatban álltunk a Madridban még aktívan és igen eredményesen működő m. kir. követséggel, amelyet Franco hazánk szovjet megszállását követően is fenntartott. Katonai attasénk, Szántay Jenő vezérkari ezredes elintézte, hogy magyar tisztet képezzenek tovább a spanyol idegenlégióban. Az első csoportot 1953 márciusában osztották be egyéves szolgálatra, 1954-ben követte őket a második csoport.” Lásd *Radnóczy Antal: A magyar katonai emigráció története (1945–1990)*. Hadtörténelmi Közlemények 111. (1998) 737. Hasonló információt közöl Jávora Miklós is egy írásában, de az információt ő is Radnóczytól vette. Lásd *Jávora Miklós: Hogyan tovább, elüldözött magyarok? Azonosságok és különbségek a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége és a Magyar Szabadság Mozgalom politikája között*. *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 27. (2012) 1. sz. 59. Ezt az állítást részben osztja Nyári Gábor, aki szintén 1953-ra teszi a kiképzési program kezdetét, de jelzi, hogy 1955-ben Zákó újabb tárgyalásokat kezdett a spanyolokkal a további együttműködésről. Lásd *Nyári Gábor: „45-ösök”*. A német és

A kiképzési program keretében a korábbi Horthy-hadseregben szolgált tisztek kaphattak lehetőséget egyéves „vendégtiszti csereszolgálatra” a Légióban. A tisztek beosztását Szántay szervezte, a követséggel egyik magyar tiszt sem tarthatott kapcsolatot, nehogy a magyar hírszerzés figyelmét felkeltsék. Az MHBK azt sem támogatta, hogy a különböző alakulatoknál szolgáló magyar tisztek összejárjanak, azt csak az azonos alakulatnál szolgálóknak engedték meg. Bár általában egy év szolgálatot vállaltak, hosszabbításra is volt lehetőség. Arra külön odafigyeltek, hogy a tisztek a saját végzettségüknek, fegyvernemüknek megfelelő alakulathoz kerüljenek, hogy az ismereteiket felfrissíthessék, korszerűsíthessék. Úgy tűnik, hogy nemcsak a Spanyolországban élő katonák szolgálhattak a spanyol egységekben, de a katonai emigráció más országokban élő tagjai is. A tisztek a szolgálatuk alatt a spanyol tisztekkel megegyező fizetést kaptak, amihez természetbeni juttatásokat (lakást, étkezést) is biztosított a spanyol kormányzat, de sokan ezt kevesellték. Az 1953-as kezdetek idejéből több tisztről tudunk, akik részt vettek a programban. Az egyikük Irányi Pál főhadnagy volt, aki 1953 márciusától 1954 áprilisáig szolgált Ceutában, akivel együtt szolgált Virányi Ferdinánd (Nándor) főhadnagy, vitéz Iványi János és Czilchert Aurél tüzér főhadnagy is. A tisztek spanyol előljárója, a 2. hadtest parancsnoka szerint Czilchert volt a csoportból a legfelkészültebb tiszt, aki a tüzérségi kérdésekben kiemelkedő tudással bírt. A tábornok szerint Iványi is kimagasló tudású, lelkiismeretes és motivált tiszt volt, míg Virányiról azt emelte ki, hogy jól felkészült, precíz katona.

1955-re a spanyolok már nem számoltak azzal a lehetőséggel, hogy a nemzetközi egységeket felállíthatják, ennek ellenére folytatták a „vendégtiszti programot”, sőt egy „szimbolikus” magyar egység felállítására is ígéretet tettek. 1956-ból tudomásunk van arról, hogy Bethlen Gábor hadnagy Ceutában, egy Makray nevű utász hadnagy és egy Bényei (vagy Bénei) tüzér hadnagy pedig Barcelonában teljesített szolgálatot.⁷⁶

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésekor a spanyol vezetés javaslatot tett az ENSZ égisze alatt szervezendő katonai beavatkozásra Magyarországon, de ez végül a nagyhatalmak egyet nem értése és a szuezi válság miatt nem valósulhatott meg.⁷⁷ Ennek ellenére a spanyolok fenntartották a magyar katonai emigrációval a korábbi jó kapcsolatot, s bár nagyobb titokban, de továbbra is fogadtak magyar tiszteket a Légió alakulataiban. 1957. március 23-án az akkori

osztrák területeken élő magyar emigráció története 1945–1956. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Bp. 2017. (<https://bit.ly/2lyTgll>, letöltés 2018. aug. 22.)

⁷⁶ Operation VENUS. Ref.: OBBA-5355. 11 May 1956. CIA. (<https://bit.ly/2UxOQD5>, letöltés 2017. aug. 22.)

⁷⁷ *Anderle Adám*: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése. In: Magyarország és a hispán világ. MTA-SZTE Hispanisztikai Kutatócsoport. Kutatási közlemények II. Szeged 2000. 55–62

magyar követ az egyik levelében ezt írja az egyik önkéntesről: „A spanyol hadsereg vendégeként a spanyol légió II. ezredében (Dar-Riffien, Marokkó) régi m. kir. honvédségbeli rangjával egy évig tartó csapattiszti szolgálatot teljesít szeödeme-teri Dömötör Kálmán volt kir. repülőhadnagy.”⁷⁸ A levélben említett hadnagy a háború után bölcsészhallgató volt Budapesten, majd a kommunista hatalomátvétel után Németországban élt menekültként, ahol az amerikai titkosszolgálat beszervezte.⁷⁹ Ezek után csatlakozott az MHBK szervezetéhez és 1957-ben egy évet eltöltött a Légióban, de emellett tevékenyen politizált is. Az 1956-os események után az USA-ban menekültként élő Király Bélának például levelet írt és kérte, hogy az Amerikában működő forradalmi tanács ne tegyen a spanyolokat elítélő kijelentéseket. Erre a levélre Király válaszolt is arra kérve a hadnagyot, hogy készítse a számára egy jelentést, amely a Spanyolországba érkezett magyar menekültek helyzetével foglalkozik. Ezt a jelentést a hadnagy később meg is küldte neki. Dömötör Kálmán az egyéves szolgálatának lejárta után nem maradt a spanyoloknál, hanem átjelentkezett a Francia Idegenlégióba. Harcolt Vietnámban, majd miután megkapta a francia állampolgárságot, Franciaországban maradt, ahol az MHBK főtitkára lett, illetve a Magyar Légiosok Bajtársi Körének elnökeként tevékenykedett 1990-ben bekövetkezett haláláig.⁸⁰

Bár a programot az MHBK igyekezett titokban tartani, a szervezetbe a magyar titkosszolgálat több ügynököt is sikeresen beszervezett, akik a képzésben részt vett személyektől igyekeztek minden információt megszerezni. Az egyik, „Péter” néven jelentő kettős ügynök azonban nemcsak az ÁVH-nak, de a CIA-nak is jelentett. 1956-ban például Czilchert Aurél tüzér főhadnagyot faggatta ki a légiós kiképzésről, majd az elhangzottakról így tudósította a tartótisztjeit: „C. 1953. III-tól 1954. IV-ig szolgált a spanyol hadseregben a Marokkó-i hadtestben (un: spanyol légiónál). Ennél az egységnél pontosan 10 hónapot töltött és két hónapig vándorolt különböző tü. ezredeknél, hogy megismerje a spanyol tüzérség többi válfajait is (Marokkóban csak kísérő tüzérség van). A Marokkó-i

⁷⁸ Marosi Ferenc levele Habsburg Ottónak, 1957. márc. 23. Marosi-iratok. Magyar királyi követség Madridban 1948–1957. Szerk. Anderle Ádám. Szeged 2002. 140–141.

⁷⁹ Dömötörrel egy kettős ügynök, Berkesy Tibor így írt: „Jó fejű, de nem praktikus érzésű ember. Csak alkalmi megbízásokat kap, két hónapig Ő volt a szobaparancsnok (a német menekülttáborban) a Caritasban. A CIC-től alkalmi megbízásokat kap.” 1949-ben Dömötört az MHBK és az amerikai hírszerzés egy Lontay Róbert nevű ügynökkel együtt Magyarországra akarta küldeni, azonban betegsége miatt csak a társa indult el, akit azonban az Államvédelmi Hatóság emberei letartóztattak. ÁBTL. K-637/T-15.

⁸⁰ *Balabó Zoltán – Gál Vilmos: Interjú Sujánszky Jenővel, a párizsi magyarok október 23-i „diadalívi” megemlékezéseinek szervezőjével. Örökségünk, a Nagy Imre Társaság időszaki kiadványa 2013. 1–2. sz. 58–69.; Nővé Béla: „PATRIA NOSTRA”. ‘56-os menekült kamaszok a Francia Idegenlégióban. Doktori (PhD) értekezés. Eszterházy Károly Egyetem. Eger 2016. 98. (<https://bit.ly/2UHWmew>, letöltés 2017. aug. 22.)*

hadtestnél vele együtt szolgált Waldbott, Irányi, Walter-Virányi főhadnagyok is. C. véleménye szerint a kiképzési fok jó, de az anyag elavult. Azóta azonban amint hallotta, érkeznek az új fegyverek Amerikából. Mikor Ő szolgált amerikai tisztet vagy oktatót nem látott, az új anyaggal azonban oktatók is jönnek. C. és társai mint vendég tisztek szolgáltak, amint mondja, régi szokás a spanyol hadseregben a tiszt csere idegen országokkal. C. nem tudja, hogy a többi hadtestnél hány magyar szolgál, de nem hiszi, hogy egyszerre négynél több legyen egy hadtestnél [...]. Magyarok egymással csak a hadtesten belül találkoznak. A vezénylest a főnök közvetlenül Szántayn keresztül intézi, a szolgálatot teljesítőknek szolgálatuk alatt a követséggel a kapcsolatot felvenni nem szabad [...]. C. nem kapott ejtőernyős kiképzést. D. kérdésére azt felelte, hogy azt legfeljebb az eredeti ejtőernyősök kapnak mindenki saját fegyverneméhez és saját rendfokozatába kerül vissza. Az egy éves szolgálat befejeztével mindenki visszatér oda, ahonnan jött, de nem volt neki nehéz megragadni Spanyolországban. Mind a négyen fontolgatták, hogy ott maradjanak, azonban csak ő maradt vissza egyedül. Úgy tudja azonban, hogy abból a sorványból amelyik 1955-ben szerelt le, többen »elsülyyedtek« nem tudja, hová lettek, de nem tértek vissza eredeti országaikba [...]. C. egyébként igen szeret háborús élményeiről beszélni (7. és lovas ho.) Egyébként feltalálónak tartja magát. Találmányai különböző löeljárás módosításokból állanak, a Ternegg féle löeljárást akarja megjavítani és a spanyol hadsereggel elfogadtatni, ehhez dolgozott ki sok apróságot, amik igen naiv benyomást tesznek. Ő reméli, hogy a jövő esztendőben egyes »találmányai« a spanyoloknál csapatpróbára kerülnek [...]. A spanyol löveganyag C. szolgálata idejében (1953-54.) igen vegyes volt, nagyrészt francia Schneider lövegekből, német, un. Göring 10.5-5a tarackokból és egy orosz mintájú a polgárháború alatt a köztársasági oldalon gyártott lövegfajtából.⁸¹

Az ÁVH már korábban is kapott információkat arról, hogy az MHBK kiképzéseket folytat Spanyolországban, ezért több alkalommal is utasította az ügynökeit, hogy minél több információt szerezzenek meg ezzel kapcsolatosan.⁸² Azonban az akkori magyar vezetés ezzel nem elégedett meg és többször tiltakoztak a spanyoloknál, hogy azok részt vesznek a kormányzat megdöntésére irányuló tevékenységben, illetve emigráns magyarok számára adnak fegyveres kiképzést, sőt azokat a spanyol haderőben alkalmazzák is. Természetesen a spanyolok hivatalosan tagadták, hogy emigráns magyarokat

⁸¹ Operation VENUS. Ref.: OBBA-5355. 11 May 1956. CIA. (<https://bit.ly/2UxOQD5>, letöltés 2018. aug. 22.)

⁸² Operation Venus. Ref.: OBBA-4701. 27 January 1956. CIA. (<https://bit.ly/2GBkJGS>, letöltés 2018. aug. 30.); Operation Venus. Ref.: OBBA-3554. 8 June 1956. CIA. (<https://bit.ly/2XzAaFb>, letöltés 2018. aug. 22.)

vagy más nemzetiségű, emigráns katonai egységeket képeznének ki, vagy terveznék ilyen egységek beolvasztását a spanyol haderőbe.⁸³ 1955-ben valóban felmerült különböző magyar egységek létrehozatalának terve, de ahogy a korábbi tervek, úgy ezek sem valósultak meg. Az ÁVH véleménye szerint ekkorra Spanyolországban már 5–600 tisztet és altisztet képeztek ki, de erre bizonyítékkal nem tudtak szolgálni.⁸⁴ Ezért az ÁVH egyik tisztje, Füredi Gábor az általa futtatott ügynököt egy fedő történettel, miszerint a gyára küldte ki, gépfejlesztési célból, kiküldte Spanyolországba, ahol az elsődleges feladata az volt, hogy Marositól és Szántaytól minél több információt szerezzen meg a spanyolországi oktatótáborokról, ahol nemcsak magyarokat, de más nemzetiségűeket is kiképeznek a spanyolok.⁸⁵ Az ügynök ezekről a táborokról nem tudott meg semmit, mivel Marosi nem volt beavatva a katonai programokba, az azokért felelős Szántay pedig ekkor már haldoklott. Egyedül Marosi titkárától, Czilchert Auréltól – aki a Légiónban szolgált le egy évet – kapott valamennyi tájékoztatást, ami azonban az ÁVH számára nem jelentett elegendő információt.⁸⁶

A spanyol politikai és katonai vezetők egy része 1956-ban ismét felvetette, hogy a kommunista országokból elmenekült emigránsokból nemzetközi haderőt hozzanak létre, amelyet a szovjetek ellen vetettek volna be. A tervet, amely *Lo que debe hacerse en este momento* (Amit e pillanatban tennünk kell) néven található meg a madridi külügyi levéltárban, valószínűleg Zákó tábornok készítette el a spanyol felkérésére. A terv egy közép-kelet-európai katonai parancsnokság felállítását javasolta, amely egy lengyel-balti, valamint egy dél-keleti központtal 5000–5000 fős magyar, szlovák, cseh, szudétanémet, román, horvát és bolgár egységekből állt volna. A tervezet szerint egy cseh felkelés kiobbantásával kezdték volna meg a szovjetek elleni felszabadító küzdelmet. Az egységeket spanyol támogatással, de az amerikaiak anyagi hozzájárulásával hozták volna létre, és a művelet anyagi fedezetét is az USA kormányzatától remélte a terv készítője. A hároméves felkészüléssel számoló terv akár a korlátozott atomháborút is elképzelhetőnek tartotta. A terven kézírással az szerepelt, hogy a spanyol vezérkar támogatja, amennyiben az amerikaiak is, de csak Zákó

⁸³ Operation Venus. Ref.: OBBA-3554. 8 June 1956. CIA. (<https://bit.ly/2XzAaFb>, letöltés 2017. aug. 22.)

⁸⁴ Ezt az állítást az az ügynök is kétkedve fogadta, akivel azt ÁVH-s kapcsolattartója – Füredi Gábor – megosztotta. Az is elképzelhető, hogy a titkosszolgálat több támogatást próbált szerezni a kommunista vezetéstől az általuk szerzett információk felnagyításával, illetve a helyzetüket igyekeztek erősíteni. (<https://bit.ly/2vi5BaX>, letöltés 2018. aug. 22.)

⁸⁵ Operation Venus. Ref.: OBBA-4701. 27 January 1956. CIA. (<https://bit.ly/2GBkjGS>, letöltés 2018. aug. 22.)

⁸⁶ Operation VENUS. Ref.: OBBA-5355. 11 May 1956. CIA. (<https://bit.ly/2UxOQD5>, letöltés 2018. aug. 22.)

vezetésével. Egy másik titkos anyag pedig a Spanyolországba érkező magyar menekültek szigorúbb szűrésére és kiválasztására, valamint a kommunista államok elleni műveletekre egy titkos – a kormány által kezelt – pénzalap létrehozására tett javaslatot.⁸⁷ 1957-ben azonban a spanyol politikai és katonai vezetés már nem látta reálisnak ezeket a célkitűzéseket, így 1958-tól a vendégtiszti programokat megszüntették.

Összegzés

A magyar légionáriusok rendszeresen részt vettek a Spanyol Légió összes fontosabb harcában, és nemcsak közkatonaként, hanem elérték az altiszti, sőt néhányan az alacsonyabb tiszti rendfokozatot is. A két világháború között, de főleg a második világháború után ezért szívesen látták mind a Spanyol Hadseregben, mind pedig a Spanyol Légióban az otthonról elmenekült magyar katonákat. A második világháború lezárulta és a kommunista utódállamok megalakulása után a korábbi honvédtisztek jelentős része „kényelmetlenné” vált az új rezsim számára. Mivel professzionális katonaként többségük nem rendelkezett polgári végzettséggel, különböző hadseregek egységeihez – köztük a Francia Idegenlégió és a Spanyol Légió – csatlakoztak, de a későbbi esetleges hazatérésükről nem mondtak le. Maga a spanyol diktátor, Francisco Franco is előállt egy ötlettel, amelyet az egyik magyar veterán főtiszttel terveztetett meg és amely szerint egy hadsereget hozott volna létre a közép- és kelet-európai emigránsokból, a kommunista rezsim elleni bevetésre. Bár ez a terv nem valósult meg, sok magyar katonatiszt és altiszt kapott intenzív kiképzést a spanyol hadsereg egységeiben, leginkább a Spanyol Légióban. A magyar származású légionáriusok Észak-Afrikában nemcsak harcoltak – több nyugati titkosszolgálat és az ÁVH is igyekezett ugyanis beszervezni őket, hogy beépüljenek a magyar emigráció szervezeteibe és információt szerezzenek a kiképzésről, a különböző csoportok tevékenységéről. Több beszervezett ügynök nemcsak egy, de akár több egymással ellenséges hírszerző szolgálatnak is jelenthetett, jelentett. A rendkívül összetett és bonyolult helyzet 1958-ban változott meg alapvetően, amikor – mivel már nem hitték többé a kommunista országok felszabadíthatóságában – a spanyolok felhagytak a „felszabadító háború” gondolatával, leállították a kiképzéseket és ezzel a magyar tisztek „vendégtiszti csereszolgálata” véget ért.

⁸⁷ *Anderle Á.*: 1956 és a spanyol katonai beavatkozás kérdése i. m. 60–61.

HUNGARIANS IN THE SPANISH FOREIGN LEGION

By János Besenyő

SUMMARY

The paper focusses on the activities of Hungarian volunteers and post-World War II emigrants in the Spanish Foreign Legion. The author argues that Hungarians took part in the activities of the Spanish Foreign Legion right from its establishment, and later also served in the Spanish army. Hungarian historiography has so far neglected those Hungarians who fought on Franco's side in the Spanish Civil War, and even treated them as if they never existed, making reference only to those who fought for the Republicans. On the basis of documents from Spanish archives and those of the Spanish Foreign Legion, the paper explores the activities of the Hungarians who were engaged on the „national” side. The known facts support the hypothesis that the participation of the Hungarian legionaries in the North African wars and the Spanish conflicts exerted an important impact on the development of the geopolitical situation in that region, and it is likewise probable that the veterans played a key role in the clash of military and intelligence between the East and West during the Cold War.